

**VODIY BAXSHICHILIK MAKTABLARI FAOLIYATINI
O'RGANISH VA TIKLASH**

Sayyora Sultonova

Respublika Baxshichilik san'ati markazi

“Ustoz-shogirt” bo'limi xodimi

Annotatsiya Maqolada Farg'ona vodiysida hozircha yagona hisoblangan Namangan dostonchilik maktablari, ulaning o'rganilish tarixi, bu sohada faoliyat olib borgan folklorshunos olimlar, mazkur maktablar an'analariga xos bo'lgan ayrim xususiyatlar haqida fikr va mulohazalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: folklor, Farg'ona vodiysi, tarix, do'mbira, baxshi, an'ana.

Annotation This article discusses the Namangan epic centers, which are currently the only ones in the Fergana Valley, the history of the study of the link, folklore scholars working in this field, some features of the traditions of these centers.

Keywords: folklore, Fergana Valley, history, dombira, baxshi, tradition.

Аннотация В данной статье рассматриваются Наманганские эпические центры, единственные в настоящее время в Ферганской долине, история изучения ссылки, фольклористы, работавшие в этой области, некоторые особенности традиций 140 этих центров.

Ключевые слова: фольклор, Ферганская долина, история, домбира, бахши, традиция.

Har bir millatning o'ziga xos ma'naviy qiyofasi, tarixi va qadriyatlari mavjuddir. Xalqlarning urf-odatlari, milliy o'ziga xosligi uning folklorida yaqqol ko'zga tashlanib turadi. Bu holat, ayniqsa, xalq dostonlarida har tomonlama namoyon bo'ladi. Dostonchilik xalq og'zaki ijodida keng tarqalgan qadimiy epik an'ana hisoblanadi. Dostonlar, asosan, do'mbira jo'rligida kuylanadi va ijroda juda katta mahorat talab qiladi. Doston janrining yana bir xususiyati, og'izdan og'izga o'tib, ajdodlardan avlodlarga turli o'zgarishlarga uchrab, sayqallanib, ishlov berilgan holda

yetib kelishidir. Folklorshunos olim professor To'ra Mirzayevning ma'lumotlariga ko'ra, yurtimizda XV-XX asrlarda bir nechta yirik dostonchilik maktablari paydo bo'lgan. XIX-XX asrlar esa dostonchilik taraqqiyotida juda katta rivojlangan davri bo'lgan. XX asr boshlariga kelib baxshilarimiz ijodiy bisotida 150 dan ortiq xalq dostonlari mavjud bo'lganligi ma'lum. Bu dostonlarni Fozil Yo'ldosh o'g'li, Ergash Jumanbulbul o'g'li, Po'ltan shoir, Islom shoir Nazar o'g'li, Jo'lmon baxshi kabi baxshilar bilan bir qatorda Tilla kampir, Sulton kampir kabi mashhur ayol ijrochilar ham kuylaganlar. Keyinchalik ularning an'alarini Berdi baxshi, Umir baxshi, Berdi va Bola baxshi kabi mashhur baxshilar davom ettirganlar. Baxshidan u yoki bu dostonni ijro etishda shunchaki voqea bayonini so'zlab berish emas, balki do'mbira jo'rligida tinglovchilarni rom etadigan darajada ijro etish talab qilingan. Doston kuylish ko'p hollarda musobaqa tarzida ham kechgan. Xalq og'zaki ijodining qadimiy tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, "Alpomish", "Kuntug'mish", "Rustanxon", "Qironxon", "Go'ro'g'lining tug'ilishi", "Go'ro'g'lining bolalaigi", "Ravshan", "Avazning arazi", "Yozi bilan Zebo", "Oshiq G'arib va Shohsanam" kabi katta va qadimiy dostonlar baxshichilik sa'natining chinakam namunasidir. Misol uchun "Go'ro'g'li" xaqidagi dostonda kuydagi satrlarga ko'zimiz tushadi; Keling shu holatni kuyga solib, setorni (uch tor) diringlatib, ot dupuri yu, qilich ovozi berib shunday kuylab turgan eri shu edi. Go'ro'g'libek turk qavmiga bosh bo'ldi. Ming uyli turk o'g'liga esh bo'ldi, Bir elki ko'ngli doim xush bo'ldi, Go'ro'g'libek dostonini aytayin. Ko'rinib turibdiki, har bir doston baxshilar tomonidan kuylanar ekan uning nolalarida xalqining uzoq o'tmishi, boshidan kechirganlari, orzu umidlari, ajdodlari kimlardan ekanligini bayon etganlar. Jumladan, "Kuntug'mish", "Yozi bilan Zebo", "Avazning arazi" kabi dostonlar xalq badiiy tafakkuri, dunyoqarashi, turmush tarzi, tilining boyligi aks ettiruvchi omil bo'lib xizmat qiladi. O'rta Osiyo xalqlari orasida baxshichilik sa'nati o'zig'ing o'ta boy tarixiga egadir. Misol uchun qozoq baxshilari, qirg'iz manasi, surxon baxshichilik sa'nat maktabi ham alohida ahamiyat kasb etadi. Biz ushbu baxshichilik sa'nati to'grisida fikr yuritish ekanmiz, Farg'ona vodiysi baxshichilik maktabi alohida to'xtalib o'tishni lozim topdik. Shu o'rinda juda ko'p iste'dod egalari repertuaridagi dostonlar bilan vodiy baxshichilik an'alarining

maydonga kelishiga o'z hissalarini qo'shganlar. Jumladan, Suvon sannovchi, Alimqul sannovchi Niyoz o'g'li, Haydar sannovchi Boycha o'g'li, Razzoq baxshi Qoziboy o'g'li kabi mashhur doston ijrochilarining nollarini keltirishimiz mumkin. (1895-yil Namangan viloyati Chortoq tumanida tavallud topgan) Razzoq baxshidan "Go'ro'g'li" turkum dostonlarining barchasi, "Alpomish", "Yozi bilan Zebo" va juda ko'p termalar, qirg'iz "Manas" eposinig "Semey va Semetey" bo'limi yozib olingan. Razzoq baxshi 1986-yil 91 yoshida vafot etgan. Mazkur namunalarni namanganlik ijodkor: shoir, yozuvch, O'zbekisron Yozuvchilar Uyushmasi a'zosi Otash Xolmirzayev tomonidan yozib olinganl. O. Xolmirzayev nafaqat nasr va nazmda qalam tebratuvchi ijodkor, balki yuzlab xalq og'zaki ijodi namunalarini yozib olib, vodiyl dostonchilik markazi an'analarni o'rganishga katta hissa qo'shgan fidoyi ziyolilarimizdan biridir. Bir asoslangan necha adabiyotshunoq olimlarning tadqiqotlariga holda fikr yuritadigan bo'lsak, yuqorida ta'kidlaganimizdek, Farg'ona vodiysida ham doston kuylash an'analari mavjud bo'lmaganligini, maxsus dostonchilik markazlari shakllanganligining ta'kidlash mumkin. Bir qator olimlar: Tojoboy Goziboyev, Malik Murodov, Robiddin Is'hoqov, Odiljon Nosirov, Mahmudjon Ma'murov, Umarjon Sarimsoqov, Otash Xolmirzayev kabi bir guruh olimlarimiz harakatlari bilan juda ko'p go'zal topilmalarni aniqlangan. O'tgan XX asrning 1960-yillarda Farg'ona vodiysida katta ilmiy amaliy tadqiqot ishlari olib borildi. Natijada manbalarni qidirish bilan birga yangidan yangi dostonchi va baxshichilarning nomlari aniqlandi. Ayrim olimlarining Farg'ona vodiysida baxshichilik an'analari bo'lmagan degan fikrlarini Malik Murodov puchga chiqardi. Fidiyl folklorshunos olim M.Murodov bir necha hamkasblari va shogirdlari bilan birgalikda Namangan viloyati hududida joylashgan Ko'lbuloq, G'ovazon, Peshqo'rg'on, Ariqmo'yin, Elatan kabi qishloqlarda juda ko'p dostonchi va sannovchilar yetishib chiqqananligi aniqladi. Albatta, bu o'rinda Farg'ona xalq dostonchiligining asososiy markazi bo'lgan Namangan baxshichilik an'analari haqida M. Murodovning "Farg'ona xalq dostonchiligiga bir nazar" nomli maqolasi alohida ta'kidlash lozim. ("Namangan haqiqati" gazetasi. 1964-yil). Maqolada yuqorida nomlari sanab o'tilgan sannovchilar qatorida Matrayim baxshi, Suvon Qoraboy, Suyar Qobil kabi baxshilar xususida ham qiziqarli fikrlar bildirilgan. Xalq og'zaki ijodining

yetuk bilimdoni bo'lmish folklorshunos olim Otash Xolmirzayevning bu borada xizmati yuqoridir. Peshqorg'onda "Yozi bilan Zebo" dostoni ko'p keylanganligi ma'lum bo'ladi. O.Xolmirzayev bu dostonning bir necha mukammal variantlarini yozib olib, folklor fondiga topshirganligi manbalarda qayd etilgan. O'z vaqtifa bu dostonning Namanganda juda keng tarqalganligi atoqli shoir Rafiq Mo'min tomonidan yozib olinganligi tasdiqlaydi. Dostonda xalqona satrlarning ko'pligi ham fikrimizning dalilidir: Zebojon qoshingni qarosiga pilik bo'lay. Har bir suyaginga ilik bo'lay. Osmonigda porlab turgan yulduz bo'lay. Zarchoponing yoqasiga qunduz bo'lay. Namangan davlat universitetining dotsenti T. Goziboyev va maktab o'qituvchisi O. Xolmirzayevlar bir necha o'n yillar davomida talabalar hamda o'quvchilarni folklor namunalarini yig'ish ishlarini jalb etishdi va minglar simmatli namunalarini yozib olishga bosh qosh bo'ldilar. Bu qimmatli namunalar hozir O'zbekiston fanlar akademiyasi Alisher Navoy nomidagi o'zbek tili, adabiyoti va folklor institutining folklor sektorida saqlabmoqda. Muhtaram yurtboshimiz xalqimizning asrlar davomida ko'z qorachigidek asrab kelayorgan bazchilik san'atini rivojlantirish va asrab avaylash borasida shazsan g'mxo'rlik qilib namuna, o'rnak bolayotganligi tufayli yurtimizda yildan yilga, kundan kunga baxshichilik rivojlanib, taraqqiy etib bormoqda. Endigi muhim vazifalardan biri, shubhasiz, Farg'ona vodiysida faoliyat ko'rsatgan dostonchi – sannobchilar ijodini ilmiy jihatdan o'rganish davr talabi bo'lib tiribdi, desak, ayni haqiqatdir.

FOYDALINGAN ADABIYOTLAR:

1. Murodov, M. "Farg'ona xalq dostonchiligiga bir nazar" // "Namangan haqiqati" gaz. 1964.
2. Sulaymonov, M. O'zbek xalq o'g'zaki ijodi. Akademik litseylarning talabalari uchun. – Namangan, 2012.
3. Xolmirzayev, O. Ko'lbuqon dostonchilik maktabi. – Namangan, 2015.
4. G'oziboyev, T., Sobirov, A. Namangan xalq og'zaki ijodi namunalari. – Namangan, 1993. ΦΟ